

Η Αίτηση της Τουρκίας για Ένταξη στους BRICS

Νέα πορεία, ή μέσο διπλωματικού πειθαναγκασμού;

Άρθρο Γνώμης

Σεπτέμβριος 2024
Αρ. 22

Copyright © 2024 | All Rights Reserved

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΜΕΛΕΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ

Διεύθυνση: Ανδρέα Ζάκου, Γρ.301, 2404 Έγκωμη, Λευκωσία, Κύπρος,

Τηλέφωνο: +357 22 664470 ■ Email: info@ispd.org.cy ■ www.ispd.org.cy

Το Ινστιτούτο προάγει τον ελεύθερο και ανοιχτό δημόσιο διάλογο που εδράζεται στον ορθολογισμό και στην επιστημονική τεκμηρίωση. Οι απόψεις που εκφράζονται σε δημοσιεύσεις του Ινστιτούτου εκφράζουν αποκλειστικά τον/την συγγραφέα ή τους συγγραφείς και δεν αντανακλούν απαραίτητα τις απόψεις του Ινστιτούτου.

Δρ. Μιχάλης Κοντός

*Αναπληρωτής Καθηγητής
Διεθνών Σχέσεων,
Πανεπιστήμιο Λευκωσίας*

Περί του συγγραφέα

Ο Δρ Μιχάλης Κόντος είναι κάτοχος Πτυχίου Πολιτικής Επιστήμης (Εθνικό και Καποδιστριακό Πανεπιστήμιο Αθηνών), μεταπτυχιακό δίπλωμα στις αναπτυξιακές πολιτικές της ΕΕ (Πάντειο Πανεπιστήμιο και Ινστιτούτο Διεθνών Σχέσεων, Αθήνα), Μεταπτυχιακό στις Διεθνείς Σχέσεις και Στρατηγικές Σπουδές (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα) και Διδάκτωρ Διεθνών Σχέσεων (Πάντειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα). Τα ερευνητικά του ενδιαφέροντα εστιάζονται στις διεθνείς σχέσεις και τις στρατηγικές μελέτες, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων και την πολιτική της Ανατολικής Μεσογείου. Έχει επίσης κάνει έρευνες και δημοσιεύσεις για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, την κυπριακή πολιτική και το διεθνές δίκαιο. Τον Σεπτέμβριο του 2016 προσλήφθηκε ως Μέλος ΔΕΠ πλήρους απασχόλησης στο Πανεπιστήμιο Λευκωσίας, Τμήμα Πολιτικής και Διακυβέρνησης, με τη βαθμίδα του Επίκουρου Καθηγητή. Συνεργάζεται με το Κυπριακό Κέντρο Ευρωπαϊκών και Διεθνών Υποθέσεων (Πανεπιστήμιο Λευκωσίας) και διετέλεσε μέλος του Γεωστρατηγικού Συμβουλίου της Κυπριακής Δημοκρατίας (συμβουλευτικό όργανο του Προέδρου της Κυπριακής Δημοκρατίας). Είναι μέλος της Συντονιστικής Επιτροπής του Ακαδημαϊκού Δικτύου Μαύρης Θάλασσας και Ανατολικής Μεσογείου (BSEMAN) ως εκπρόσωπος όλων των συμμετεχόντων Κυπριακών Πανεπιστημίων.

Η Αίτηση της Τουρκίας για Ένταξη στους BRICS

Νέα πορεία, ή μέσο διπλωματικού πειθαναγκασμού;

Εδώ και μερικές εβδομάδες συζητείται με αρκετό ενδιαφέρον η αίτηση της Τουρκίας για ένταξη στον οργανισμό BRICS. Πρόκειται για μία προοπτική η οποία εγείρει σειρά ερωτημάτων που άπτονται, αφ' ενός, του εξελισσόμενου παγκόσμιου ανταγωνισμού επιρροής και ισχύος και, αφ' ετέρου, του στρατηγικού προσανατολισμού της Τουρκίας. Η Τουρκία επιδιώκει ένα πλήρη στρατηγικό αναπροσανατολισμό, ή μήπως κατασκευάζει νέα διπλωματικά εργαλεία άσκησης πιέσεων για ίδιον όφελος; Το άρθρο αυτό επιδιώκει να φωτίσει ορισμένες από τις βασικές πτυχές των πολυδαίδαλων αυτών ζητημάτων.

Ο οργανισμός BRICS και η ευρύτερη συζήτηση για τη διεθνή φιλελεύθερη τάξη

Ο BRICS είναι ένας οργανισμός τον οποίο ίδρυσαν η Βραζιλία, η Ρωσία, η Ινδία, η Κίνα και η Νότιος Αφρική, εξ ου και το ακρώνυμο. Αρχικά επρόκειτο για άτυπο θεσμό, μια μορφή συνόδου κορυφής, η οποία συνήλθε για πρώτη φορά το 2006, σταδιακά όμως μετεξελίχθηκε σε διεθνή οργανισμό με νομική προσωπικότητα. Στόχος του είναι να προωθήσει εναλλακτικές μορφές διεθνούς οικονομικής διασύνδεσης και προώθησης των αναπτυσσόμενων οικονομιών, πέραν της υφιστάμενης αμερικανο-κεντρικής διεθνούς οικονομικής τάξης. Για παράδειγμα, το 2014 οι χώρες-μέλη του BRICS ίδρυσαν τη λεγόμενη Νέα Τράπεζα Ανάπτυξης, η οποία μέχρι το 2022

είχε παράσχει σε αναπτυσσόμενες χώρες δάνεια ύψους 32 δισεκατομμυρίων δολαρίων για αναπτυξιακά έργα. Ως εκ τούτου, φιλοδοξεί να εδραιωθεί ως μια εναλλακτική επιλογή του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και της Παγκόσμιας Τράπεζας (ΠΤ), όπου βασικός μέτοχος και χρηματοδότης είναι οι ΗΠΑ, άρα οι πολιτικές τους ελέγχονται από την Ουάσιγκτον. Επίσης, το ΔΝΤ και η ΠΤ συνοδεύουν τις δανειοδοτήσεις τους με το μαστίγιο της οικονομικής και πολιτικής προσαρμογής των δανειοδοτούμενων με βάση τις φιλελεύθερες, δυτικού τύπου συνταγές, γεγονός που καθιστά συχνά την καταβολή των δανειακών δόσεων ιδιαίτερα επαχθή και τα κράτη αυτά. Πέραν της αναπτυξιακής χρηματοδότησης, τα κράτη μέλη του BRICS (τουλάχιστον κάποια από αυτά) φιλοδοξούν να συμβάλουν στην απο-δολαριοποίηση της παγκόσμιας οικονομίας, κάτι που θα αποδυνάμωνε ακόμη περισσότερο τους αμερικανικούς μοχλούς πίεσης.

● Η λειτουργία των BRICS και, γενικότερα, η δραστηριότητα κρατών τα οποία δεν είναι ικανοποιημένα με την αμερικανική διαχείριση του άτυπου συστήματος παγκόσμιας διακυβέρνησης, σχετίζεται με την ευρύτερη συζήτηση περί αμφισβήτησης της λεγόμενης διεθνούς φιλελεύθερης τάξης.

Η λειτουργία του BRICS και, γενικότερα, η δραστηριότητα κρατών τα οποία δεν είναι ικανοποιημένα με την αμερικανική διαχείριση του άτυπου συστήματος παγκόσμιας διακυβέρνησης, σχετίζεται με την ευρύτερη συζήτηση περί αμφισβήτησης της λεγόμενης διεθνούς φιλελεύθερης τάξης. Η συζήτηση αυτή μαίνεται την τελευταία περίπου δεκαπενταετία και αφορά στο κατά πόσον οι μεταπολεμικές

ρυθμίσεις εξακολουθούν να είναι σήμερα επίκαιρες και εξυπηρετούν με δίκαιο τρόπο τα συμφέροντα της διεθνούς κοινότητας. Π.χ. η τοποθέτηση του Προέδρου της Τουρκίας, Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν, ότι ο κόσμος δεν πρέπει να εξαρτάται από πέντε μόνο μεγάλες δυνάμεις, η οποία μεταξύ άλλων αναπτύσσεται στο βιβλίο του με τίτλο «Ένας Δικαιότερος Κόσμος Είναι Εφικτός», εμπίπτει μέσα σε αυτό το πλαίσιο. Πρόκειται για την γνωστή επίκληση του κ. Ερντογάν για αναθεώρηση της δομής των πέντε μονίμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (ΣΑ ΟΗΕ), τα οποία έχουν το δικαίωμα του βέτο στις αποφάσεις του εν λόγω οργάνου. Γενικά, κράτη τα οποία τοποθετούνται στον αναπτυσσόμενο κόσμο, δηλαδή πέραν των παραδοσιακών βιομηχανικών κέντρων του Βορείου Ημισφαιρίου, εκδηλώνουν συχνά την διαφωνία τους τόσο με τις ρυθμίσεις αυτές, όσο και γενικότερα με την παγκόσμια κατανομή οικονομικής και διπλωματικής ισχύος, η οποία προέκυψε μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο και εδραιώθηκε μετά το τέλος του Ψυχρού Πολέμου, με επίκεντρο τις ΗΠΑ και τον ευρύτερο Δυτικό Κόσμο.

BRICS και Τουρκία: ένας δεσμός αμοιβαίας σκοπιμότητας

Το κεντρικό θέμα του εν λόγω άρθρου μπορεί να προσεγγιστεί από δύο οπτικές: αφ' ενός, από την οπτική του ίδιου του οργανισμού BRICS και των σκοπών του και, αφ' ετέρου, από την οπτική της Τουρκίας και των εθνικών της συμφερόντων.

Το Δεκέμβριο του 2023 ο οργανισμός ανακοίνωσε την μετατροπή του σε BRICS+, με την ένταξη έξι νέων κρατών: της Αιγύπτου, της Σαουδικής Αραβίας, της Αργεντινής, της Αιθιοπίας, του Ιράν και των Ηνωμένων Αραβικών Εμιράτων. Στην πορεία η Αργεντινή απέσυρε τη

συμμετοχή της, ενώ και η Σαουδική Αραβία φάνηκε να αμφιταλαντεύεται. Σε κάθε περίπτωση όμως η εξέλιξη αυτή σηματοδότησε μια σαφή πρόθεση του οργανισμού να επεκταθεί περαιτέρω, εντάσσοντας και άλλες αναπτυσσόμενες οικονομίες με ισχυρή προοπτική. Μάλιστα, κάποιες από αυτές αποτελούν παραδοσιακούς ετέρους των ΗΠΑ (βλ. Σαουδική Αραβία, Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα). Η τακτική αυτή μπορεί να αποδοθεί σε μια ευρύτερη προσπάθεια του οργανισμού να αναπτύξει ακόμα περισσότερο το συγκριτικό του πλεονέκτημα, που είναι η διεισδυτικότητα της οικονομικής του επιρροής κυρίως στο λεγόμενο γεωγραφικό νότο. Η Τουρκία είναι μία χώρα που ταιριάζει με αυτό το προφίλ: μία από τις μεγαλύτερες οικονομίες στον κόσμο, με ραγδαία αναπτυσσόμενη βιομηχανία και, κυρίως, στρατιωτική βιομηχανία, η οποία φιλοδοξεί να ανέλθει στο κλαμπ των ισχυρότερων κρατών. Παράλληλα, έχει απορρίψει εδώ και χρόνια την πλήρη ταύτισή της με τη Δύση σε διπλωματικό επίπεδο και έχει εσχάτως επιδείξει απροθυμία υπαγωγής στις συνταγές του ΔΝΤ, ενώ η προοπτική πλήρους ένταξής της στην Ευρωπαϊκή Ένωση έχει εδώ και καιρό ξεθωριάσει.

● Οι δε πρόσφατες δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Χακάν Φιντάν, οι οποίες αντιδιαστέλλουν την πρόθεση ένταξης στον BRICS με την έλλειψη προόδου στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ, καταδεικνύουν και μια πρόθεση αξιοποίησης αυτής της νέας σχέσης ως ένα μέσο πειθαναγκασμού της ΕΕ.

Από την πλευρά της Άγκυρας, οι BRICS αποτελεί μια πιθανή εναλλακτική οδό χρηματοδότησης, την οποία έχει ανάγκη η ασταθής τουρκική οικονομία. Επιπλέον, φαίνεται να επιδιώκει την εξισορρόπηση της πρόσφατης επανεκκίνησης του διαλόγου Τουρκίας-ΕΕ, στέλνοντας μηνύματα προς την Κίνα και τη Ρωσία ότι η εξέλιξη αυτή δε σημαίνει και την επιστροφή της Τουρκίας στο "δυτικό μαντρί". Αυτό αποτελεί άλλωστε εδραιωμένη πλέον αρχή της τουρκικής εξωτερικής πολιτικής, η οποία αναπτύσσει τη δική της ατζέντα πέραν των δυτικών δεσμεύσεων της χώρας και, μέσα σε αυτό το πλαίσιο, η (οικονομική κυρίως) ευθυγράμμιση με την Κίνα θεωρείται πολύ σημαντική. Οι δε πρόσφατες δηλώσεις του Τούρκου Υπουργού Εξωτερικών Χακάν Φιντάν, οι οποίες αντιδιαστέλλουν την πρόθεση ένταξης στον BRICS με την έλλειψη προόδου στις ενταξιακές διαπραγματεύσεις με την ΕΕ, καταδεικνύουν και μια πρόθεση αξιοποίησης αυτής της νέας σχέσης ως ένα μέσο πειθαναγκασμού της ΕΕ.

Δυτική αντίδραση

Στο παρόν στάδιο η ανάπτυξη του οργανισμού BRICS δεν θα πρέπει να προσεγγίζεται υπό το αυστηρά ψυχροπολεμικό πρίσμα. Όπως έχει ήδη αναφερθεί, στον οργανισμό έχουν ενταχθεί αρκετά κράτη με τα οποία οι ΗΠΑ διατηρούν προνομιακές σχέσεις. Επιπλέον η Ινδία, ιδρυτικό μέλος του BRICS, συμμετέχει ταυτόχρονα και στον συνεταιρισμό Quad, ο οποίος καθοδηγείται από τις ΗΠΑ και εξελίσσεται σε στρατηγικό αντίβαρο προς την κινεζική επιρροή στον Ασιατικό Ειρηνικό. Συνεπώς, τα κράτη του BRICS δεν πρέπει να θεωρούνται ως ενιαίο στρατόπεδο τύπου NATO, του οποίου τα μέλη

η Τουρκία θα είναι το πρώτο κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ και υποψήφιο για ένταξη στην ΕΕ που εντάσσεται σε αυτό τον οργανισμό. Το γεγονός αυτό δημιουργεί πολιτικά και ηθικά ζητήματα, κυρίως σε ό,τι έχει να κάνει με το ΝΑΤΟ.

συνδέονται με στενούς συμμαχικούς δεσμούς. Η δε συμμετοχή στον BRICS από μόνη της για ένα κράτος δεν εξυπακούεται και ριζική αλλαγή πορείας σε επίπεδο στρατηγικού προσανατολισμού. Εν τούτοις, η Τουρκία θα είναι το πρώτο κράτος-μέλος του ΝΑΤΟ και υποψήφιο για ένταξη στην ΕΕ

που εντάσσεται σε αυτόν τον οργανισμό, αν αυτό επισυμβεί τελικά. Το γεγονός αυτό δημιουργεί πολιτικά και ηθικά ζητήματα, κυρίως σε ό,τι έχει να κάνει με το ΝΑΤΟ. Τέτοια ηθικά ζητήματα έχουν τεθεί και στο παρελθόν, όπως για παράδειγμα μετά την αγορά των ρωσικών πυραύλων S-400 από την Τουρκία, ή όταν η τελευταία είχε αρχικά αντιταχθεί στην ένταξη της Σουηδίας και της Φινλανδίας στη συμμαχία. Εν τούτοις, θα πρέπει να τονιστεί ότι δεν υπάρχουν θεσμικά εμπόδια σε ό,τι αφορά στην ταυτόχρονη συμμετοχή σε αυτούς τους οργανισμούς.

Σχέσεις τη Τουρκίας με ΗΠΑ και ΕΕ: ένα μονοπάτι που καθίσταται ακόμα πιο ολισθηρό

Τα τελευταία χρόνια, κυρίως μετά το 2017, οι ΗΠΑ συμμετέχουν ολοένα και περισσότερο σε ένα παιχνίδι εξισορρόπησης της κινεζικής και της ρωσικής επιρροής διεθνώς, το οποίο θυμίζει αρκετά την πολιτική των μεγάλων δυνάμεων της περιόδου του Ψυχρού Πολέμου. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, επιδιώκουν την παρεμπόδιση

της επέκτασης της επιρροής των δύο αυτών χωρών με όλα τα διαθέσιμα μέσα, κυρίως όμως μέσω της αντιστάθμισης των ενεργειών τους σε επίπεδο διεθνούς οικονομίας και συνεργασιών. Για παράδειγμα, το Σεπτέμβριο του 2023 οι ΗΠΑ και η Ινδία είχαν ανακοινώσει ένα πρόγραμμα χρηματοδότησης υποδομών που θα διευκόλυνε τις εμπορικές ροές στην Ευρώπη μέσω Μέσης Ανατολής, κάτι που χαρακτηρίζεται ως αντιστάθμιση του κινέζικου Δρόμου του Μεταξιού, του γνωστού Belt and Road Initiative (BRI). Σε αυτό το παιχνίδι εξισορρόπησης συμμετέχει συχνά και η ΕΕ, κυρίως μετά τη ρωσική εισβολή στην Ουκρανία και την αποφασιστική κίνηση της Ένωσης για απεξάρτηση από το ρωσικό φυσικό αέριο. Σε σχέση με την Τουρκία είναι χαρακτηριστική η αντίδραση των ΗΠΑ στην αγορά των S-400, αλλά και το περιεχόμενο του νόμου East. Med. Act, του 2020, στον οποίο εκφράζεται ρητά η ανησυχία της Ουάσιγκτον για τις κινήσεις της Τουρκίας που υποβαθμίζουν τις ΝΑΤΟϊκές της δεσμεύσεις. Κατά συνέπεια, θα πρέπει να αναμένουμε κάποιας μορφής αντίδραση ή προσπάθεια αντιστάθμισης στην προσπάθεια ένταξης της τελευταίας στον BRICS.

Επειδή όμως η ένταξη σε διεθνείς οργανισμούς αποτελεί κυριαρχικό δικαίωμα του κάθε κράτους, δεν αναμένεται να υπάρξει ανοικτή φιλονικία ή λήψη μέτρων κατά της Τουρκίας, παρά τις εκκλήσεις που έχουν ήδη γίνει από Δυτικούς αναλυτές. Κατά πάσα

Το μονοπάτι παραμένει ολισθηρό και η συζήτηση για ένταξη της Τουρκίας στον BRICS προσθέτει και άλλα εμπόδια, τα οποία κατά την προσφιλή της διπλωματική παράδοση η Άγκυρα θα προσπαθήσει να τα αξιοποιήσει ως διαπραγματευτικά χαρτιά.

πιθανότητα θα αξιοποιηθεί (τουλάχιστον σε πρώτη φάση) η διπλωματική οδός, κάτι που θα επιβαρύνει ακόμα περισσότερο την αμερικανο-τουρκική και ευρω-τουρκική ατζέντα με άλλο ένα δύσκολο ζήτημα προς διαχείριση. Ήδη, η ένταξη της Τουρκίας στην ΕΕ αντιμετωπίζει το απροσπέλαστο εμπόδιο του κυπριακού. Επιπλέον, μέσα στο ίδιο πλαίσιο, η στήριξη της ΕΕ στις προσπάθειες της Κυπριακής Δημοκρατίας να αναπτύξει το φυσικό της αέριο και να καταστεί μέρος ενός θαλάσσιου διαδρόμου ενεργειακής συνδεσιμότητας αναμένεται να θέσει επιπλέον εμπόδια στις σχέσεις της με την Άγκυρα. Από την πλευρά των ΗΠΑ, οι επερχόμενες εκλογές θα ξεκαθαρίσουν την ακριβή διπλωματική στάση της Ουάσιγκτον απέναντι στον διπλωματικό καιροσκοπισμό της Άγκυρας. Εν τούτοις, δεν υπάρχουν ενδείξεις για αποφασιστική αλλαγή, μακριά από το μοτίβο των τελευταίων δέκα περίπου ετών. Το μονοπάτι παραμένει ολισθηρό και η συζήτηση για ένταξη της Τουρκίας στον BRICS προσθέτει και άλλα εμπόδια, τα οποία κατά την προσφιλή της διπλωματική παράδοση η Άγκυρα θα προσπαθήσει να τα αξιοποιήσει ως διαπραγματευτικά χαρτιά.